

VALÓSÁGUNK

Molnár Pál:

A demokratikus átalakulás néhány kérdése a felszabadult Salgótarjában

Városunkban is érezhető volt, hogy a fasisztabarát kormány a háborúba lépéstől kezdve egymás után fokozta a munkásellenes intézkedéseket. A hadbíraskodást kiterjesztették a „szabotálók” és sztrájkolók ellen is. A gyárak és bányák élére hadüzemi parancsnokokat neveztek ki. A Salgótarjáni Acélgyárat már 1939. szeptember 1-én hadiüzemmé nyilvánították, a gyár munkásaiból és alkalmazottaiból üzemi munkaszászloaljat létesítettek. Az üzemben felállított katonai parancsnokságok feladata volt a folyamatos termelés biztosításán túlmenően az elégedetlenkedők fékentartása is.¹ Ezt a célt hangsúlyozottan bizonyítják a hadiüzemekben létesített fogdák. Bővítették a csendőrség és rendőrség állományát, nagy gondot fordítottak a besúgó hálózat kiterjesztésére. Külön intézkedéseket hoztak a kommunisták és kommunista gyanús személyek ellen. Salgótarjánt nagyobb katonai erőkkel is megerősítették.

A dolgozók helyzete is nagymértékben rosszabbodott. A hadi gazdálkodás költségeit, a háborús terheket a dolgozókkal fizették meg. A legkülönbözőbb címeiken fogták vissza a munkások fizetésének jelentős részét. A nyugbér és betegsegélyző járulékon kívül

kereseti, hadfelszerelési, rokkant és katonadókat vontak le a dolgozóktól.

Mindezek érthető módon hozzájárultak a város dolgozói tőkés és háborúellenes hangulatának erősödéséhez. A német és fasisztaellenes közhangulat kialakítását a szovjet hadsereg növekvő sikerei — különösen a sztálingrádi győzelem — és a városban működő kommunista és baloldali erők tevékenysége is elősegítette, erősítette. A háború alatt ugyanis igen sok bánya és ipari üzemünkben újjászerveződtek a kommunista pártsejtek.

Jól működő kommunista sejtek voltak Baglyasalján, az üvegyárban, a tűzhelygyárban. Ezek a pártsejtek — főleg 1943. után — dolgozók nevelése, állandó politikai tájékoztatása mellett egyre nagyobb sikerrel oldottak meg szabotázs akciókat is. Baglyasalján a Bányatársulat műhelyében hajtószíjakat vágta el, a tűzhelygyárban nagyobb mennyiségű cín rejtettek el.² (A cín eladásából nyert összeget a mozgalom céljaira használták fel.) A párt befolyása ugyan kisebb volt az acélárugyárban, mégis már 1941. nyarán kommunista ellenes intézkedést kellett hoznia a katonai parancsnokságnak. 1941. október 2-án ismeretlen tettes felgyújtotta a hadiüzem területén a famintákat. A

hasonló esetek meggátálása érdekében még ez év december 29-én a hadiüzem összes dolgozójára kiterjesztették a rögtönítélő bíraskodást.³

A kommunista pártsejtek és baloldali munkások erőfeszítései, a nagyfokú terror, a besúgórendszer kiépítése, a jobboldali áruló szociáldemokraták tevékenysége miatt csak 1944-ben vezettek nyílt ellenállásra. Az ellenállás a Karancslejtős aknán robbant ki, miután a bánya dolgozói megtagadták a frontvonal mögé és Szécsénybe való bevonulásukat. Az elvonulás helyett a bányába vonultak. November 27-én azonban túlnyomó többségük — a fasiszták ígéreteire is — kijött a bányából. A csendőrök — szavukat megszegve — a második csoport kiérkezésakor 2 bányászt, december 6-án ezek közül a salgótarjáni laktanyában ismét 3 bányászt agyonlöltek. Az aknában maradt 6 bányász november 28 és 29-én szerencsésen kitört, és a Karancs erdeiben várta a felszabadító szovjet csapatokat.

A salgótarjáni iparmedence kialakulásában lévő ellenállását segítette a Nőgródi Sándor vezette partizánosztagnak is. Szervezett akcióikkal, tevékenységükkel ellenőrzésük alá vonták az iparvidék északi és keleti kijáratát, megzavarták az ellenség összeköttetési vonalait, megrongálták azok katonai be rendezéseit. Munkájukat nagyban elősegítette, hogy állandó kapcsolatban állottak a lakossággal, akik híryannyal látták el őket, segítették élelmezésüket is.⁴

A szovjet hadsereg erőteljes, gyors akciói következtében a város 1944. december 25-én 22 óra 40 perckor felszabadult.⁵ Így a csoport nem tudott résztvenni a várost felszabadító konkrét harci tevékenységben. Tevékenysége azonban e nélkül is országos jelentőségű volt.

Az egész iparmedencére kiterjedő ellenállás nem bontakozott ki, de az említett események — az ipari üzemekben lévő szabotázsakciók, munkamegtagadások, röplapterjesztések, a bevonulási parancs megtagadások, a háborúval szembeni közömbösség, nem utolsósorban a partizánakciók és a karancslejtősi ellenállás — azt bizonyítják, hogy a dolgozók felismerték: a háború nem az ő érdekeiket szolgálja, legjobbjaikban pedig megvolt az eltökéltség a német fasiszták és nyilas cinkosaik elleni következetes harcra.

1944. év végén pedig — amikor a német és magyar bizottságok megkezdték tevékenységüket, a gyárak leszerelésére, az öntudatos munkások és értelmiségiek a kommunisták felhívására földbe ásták és elrejtettek igen sok gépet és berendezést, megakadályozták a gyárak teljes leszerelését.⁶ Mindezek nagymértékben elősegítették a felszabadult városban az új élet megindítását, a demokratikus átalakulást.

Városunk felszabadulása döntő változást hozott Salgótarján dolgozó népének. A szovjet hadsereg csapása, és a számonkérés elől nyugatra szöktek a tőkésék és kiszolgálóik, az államapparátus tagjainak nagy része. A fasiszta államgépezet jelentős részben széthullott.

Lehetővé vált a munkásosztály aktív részvételével a megbénított nemzetgazdaság új alapokon történő megindítása, a demokratikus átalakulás megkezdése.

A fasiszmus rabságából felszabadult város — a munkásságnak a Tanácsköztársaságban és a II. világháború ideje alatti munkásmozgalomban szerzett tapasztalataira is támaszkodva a kommunisták segítségével, azok útmutatásai alapján — az országos helyzethez képest gyorsabban állt talpra. A munkában aktív segítséget nyújtottak a megalakuló pártszervezetek, az új

üzemi bizottságok, a szakszervezetek, a Nemzeti Bizottság, a különböző tömegszervezetek: a MADISZ, az MNDSZ, a Nemzeti Segély stb.!

Az üzemekben a termelő munka megindítása, szervezése, segítése, ellenőrzése és irányítása a város területén a kommunista párt befolyása és vezetése alatt álló üzemi bizottságok kezébe került. **Fő feladatuknak tekintették a termelés és munkás felvételek ellenőrzését, a dolgozók szociális ügyeivel való foglalkozást, az élelem beszerzést, lábbeli ellátást stb. Legfontosabb feladatként jelölték meg az üzemek helyreállítási munkálatainak vezetését, irányítását.**

A város gazdasági—politikai—kulturális életében nagy szerepet betöltő acélgyárban szinte a felszabadulás pillanatában megalakult Ruzsnyák Lajos vezetésével az üzemi bizottság. Kezdetben ezt a szervet az 1919-es tapasztalatok alapján Munkástanácsnak nevezték el. (A salgótarjáni üvegyárban is.)⁷ (E szervezetet a dolgozók „hetes bizottság”-nak is nevezték.) Munkástanács február 14-én hivatalosan is átalakul üzemi bizottsággá, paritásos alapon a Szociáldemokrata Párttal. (Korábban teljesen MKP tagokból állt.) Az MKP 8, az SZDP 3 mandátumot kapott.⁸

A gyár újjáépítése, a termelés megindítása érdekében már december 28-án mozgósították a kommunistákat. Az üzem megindítása azonban az áramszolgáltatástól nagymértékben függött. Mivel a vízvázlasztói közerőművet a németek megbénították, az egyetlen lehetőség az acélgyári centrálé megindítása volt. Ennek megvalósítása céljából az üzemi bizottság elnöke összehívta az elérhető dolgozókat, hogy a munkát mielőbb megindíthassák. A lelkes, odaadó tettek eredményeképpen egy héttel a felszabadulás után már áramot tudott adni az üzemnek, sőt a

salgótarjáni szénmedencének is. A gőz- és áramfejlesztés 1945. január 2-án, a gáztermelés 11-én indult meg. (Egy elrejtett 1600 HP-os gőzturbina adta az áramot a városnak, a vízvázlasztói erőmű csak február 2-án lépett be a termelésbe.)

Az áramszolgáltatás megindulása után a termelés fokozatosan beindult. Eleinte csak különböző javításokat végeztek a Vöröshadsereg részére, valamint az üzemben maradt berendezéseket tették használhatókká. A termelt cikkek nagy része a Vöröshadsereg utánpótlásául szolgált. A gyár profiljának megfelelően kapákat, csavarokat, lapátokat és lópatkókat készítettek. A termelés beindítása láttán, egyre több, a város közvetlen környezetébe tartozó munkás kapcsolódott be a termelésbe. Január elején már mintegy 300 ember állt munkába.

Egyre többen értették meg: a felszabadulás új lehetőségeket nyújtott számukra, megteremtődött gazdasági és politikai felemelkedésük lehetősége. Ennek is a következménye, hogy a munkához való új viszony eddig sohasem látott és tapasztalt lelkesedésben jelentkezett. Nem egy esetben használható munkagépet úgy hoztak mozgásba hajtómotor híján, hogy saját kezükkel fejlesztettek energiát. Gyakori eset volt, hogy a korábban kiselejtezett gépeket is visszahozták és üzemeltetni kezdték.⁹

A salgótarjáni tűzhelygyárban (azelőtt Hirsch-gyár) hasonló körülmények között indult meg a munka. A pártsejtek tagjai és több helybeli munkás már 1944. december 27-én megjelent az üzemben. Tevékeny részvételükkel megindult a karbantartási munka. Az új év első napjaiban megérkezett az első komolyabb megrendelés is. A Vöröshadsereg részére puska-tisztító veszőket kellett készíteni. Később nagyobb mennyiségű dugattyú-gyűrű gyár-

tására kaptak rendelést. A munkások lelkes hozzáállására itt is jellemző, hogy a villamos áram szolgáltatásáig kézzel hajtott erőgépeken láttak hozzá a dugattyú-gyári minták esztergálásához. A Vöröshadsereg konkrét segítségével 1945. január végén megindulhatott az öntés is. Ők hoztak transzformátort és motort is a kupló üzemeltetéséhez. Februárban már több északmagyarországi üzemnek gyártottak alkatrészeket. A zagyvapálfalvai üvegyár beindulásához is jelentős segítséget adtak.¹⁰

A munkásszolidaritás nagyszerű példájával találkozunk a salgótarjáni üvegyárban is. A gyárban tevékenykedő kommunisták és baloldali érzelmű munkások igen sok motort és meghajtó-szíjat rejtettek el. A berakodást végző dolgozók a vagonokba ugyanis a generátorok helyett megrongálódott, vagy teljesen hasznavehetetlen anyagokat tettek, s az új alkatrészeket és használható berendezéseket pedig a gyár pincéjében és kanálisokban rejtették el. A nagy kapacitású Owens-gép alkatrészeit is elrejtették. A felszabadulást követő első napokban a 11 tagú "Munkástanács" határozata alapján a többi salgótarjáni nagyüzem, elsősorban az acélárugyár, a zagyvapálfalvai üvegyár és a bányák részére bocsájtotta gépei, motorjai egy részét, hogy a termelés azokban az üzemekben is fokozottabb mértékben beinduljon.

Az üzemben az élet először a gázgenerátor helyreállítása érdekében indult meg. Az elrejtett gépalaktrészeket előszedték, beépítették és a generátorokat üzemképes állapotba helyezték. Külön gondot okozott a szén biztosítása a generátor működtetéséhez, tekintettel arra, hogy a széntermelés akkor még teljes mértékig nem indulhatott meg. Az üvegyári dolgozók csoportokat szerveztek Mizserfára és

más bányatelepekre, hogy a külszínen tárolt szénből megfelelő mennyiségű fűtőanyagot biztosítsanak az üzemeltetéshez. Itt legelőször a 4-es kádemenecét indították be 1945. március 8-án. Hogy a gyár többi dolgozóját is foglalkoztatni tudják, téglá, tetőcserép gyártással, táblaüveg készítéssel is foglalkoztak. Később börcszerző és szappanfőző műhelyt is létesítettek, részben, hogy munkalehetőséget biztosítsanak, részben pedig, hogy a dolgozók ellátása érdekében élelmiszerért cseréljék el.¹¹

Az üzemi bizottságok és a szakszervezetek fontos feladatát képezte a Városi Nemzeti Bizottság ilyen irányú hathatós tevékenysége mellett — a dolgozók élelemmel való ellátásának biztosítása. A Salgótarjáni Acélárugyárból 7 tagú küldöttség kereste fel az Ideiglenes Kormányt Debrecenben. Az MKP akkori központjában Gerő Ernő és Révai József fogadták a küldöttséget. Révai elvtárs közbenjárására kaptak is egy tehergépkocsit az Ideiglenes Kormánytól, a másikat a Pártközpont bocsátotta rendelkezésükre.

A kapott teherautókon vasárut és szenet vittek vidékre, elsősorban Kisújszállásra, Karcagra és Tiszafüred környékére. A vasanyagért és szénért élelmiszert kaptak cserébe.¹²

A közvetlen termékcsere formájában szervezte meg a többi ipari üzem is az élelemellátást. A Salgótarjáni Üvegyár üvegekészletéből több vagont szállított az Alföldre. Késztermékekért elsősorban olajat, lisztet, burgonyát és hagymát kaptak. A napraforgó helyi feldolgozására az Üvegyárban présgépet állítottak fel.¹³ A tűzhelygyár dolgozói ócskvasból és roncokból állítottak össze tehergépkocsit, hogy az élelmiszer szállítását megoldják.

A gyár tűzhelyeket, kályhákat vitt el és cserébe élelmiszer kapott. A tűzhelygyári MKP szervezet kezdeménye-

zésére létrejött a helyi élelemtár, így lehetővé vált a nagycsaládosok élelmi-szer ellátásának biztosítása is.¹⁴

Az üzemi bizottságoknak a kezdeti időszakban igen sok problémával, nehézséggel kellett megküzdeni. A beszerzések, a rendszeres anyagellátás biztosítása mellett a politikai meggyőző munkából is ki kellett venni részüket. Igen sok téves, helytelen nézettel kellett szembeszállniuk. Egyes demagógok, jobboldali szociáldemokraták, destruáló megjegyzéseikkel hangulatot igyekeztek kelteni az üzemi bizottság intézkedéseivel szemben. A fizetések és a bérek emelését követelték olyan helyzetben, amikor a lakosság ellátása amúgy is nagy nehézségekbe ütközött. Nem egy ipari üzemünkben "a miénk a gyár, magunknak építjük" elvet úgy értelmezték, hogy itt az ideje, hogy kivegyék „végkielégítésüket”.¹⁵ A szociáldemokrata pártszervezetek tagjai több beadvánnyal fordultak felsőbb pártszervezeteikhez, de a városi nemzeti bizottsághoz is, hogy részükre nagyobb arányt biztosítsanak az üzemi bizottságokban.¹⁶

A munka megindítását hátráltatta az is, hogy igen sok adminisztratív és műszaki vezető nyugatra szökött, az itthon maradók közül egyesekben pedig pánik-hangulat lett úrrá, nem bíztak az újjászületésben, többen ezt úgy fejezték ki, hogy nem érdemes dolgozni, mert ebből a gyárból úgysem lesz semmi.¹⁷

Az üzemi bizottságok és a tőkések között az ellentét csakhamar kiéleződött. A harc azonban — főleg kezdetben — nem volt olyan éles és nem jelentkezett mindennapos feladatként, mivel a részvényesek és az igazgatóság a fővárosban tartózkodott. A Rima—Murány Salgótarján Részvénytársaság vezetői az első időszakban nem sokat törődtek salgótarjánji üzemükkel. Ennek is a következménye, hogy az üzemi bi-

zottság Papi József főmérnököt bízta meg a gyár vezetésével, aki bár lényeges szerepet nem töltött be, de ő tartotta a kapcsolatot a vezérigazgatósággal.¹⁸ Az üvegyárban is csak helyreállítási munkák után jelentkezett Zoltan Frigyes igazgató, aki az üvegyárat, annak fontos berendezéseit Csepelre akarta szállítani, hogy nagyobb befolyást tudjon gyakorolni az üzem menetére.¹⁹ A tűzhelygyárban már jelentősebb gondot okozott, hogy igazgatóságuktól igen csekély önállóságot kaptak. A központ által kapott feladatokat kellett maradéktalanul végrehajtaniuk, ami az üzemi bizottság és munkásság nemtetszésével találkozott nem egy esetben.²⁰

A felszabadult városban a pártszervezet megalakulása igen gyorsan történt. A pártszervezet megalakítói tanácsért, útmutatásért felkeresték a városban tartózkodó szovjet parancsnokot, ki a Pécskő utca 5 szám alatt tartózkodott. A tábornok meghallgatta a küldöttség kérését és tanácsokat adott a párt megszervezéséhez.

A pártszervezet megalakításához nagy segítséget adott az a két pártvezető is, aki Debrecenből érkezett Salgótarjánba. Tóth Mihállyal hazaérkezett Kilczer Béla lakásán alakult meg a városi pártvezetőség. A város vezető pártszerveiben Kerekes Sándor, Szóó Pál, Herrman Ferenc, Balga Antal, Alics János, Gólián András, Fazekas Sándor foglalt helyet.

A héttagú pártvezetőség megkezdte a párt szervezeti kiépítését.²¹ A párt ezután tevékenysége fő területének a helyi hatalmi szervek kiépítését tekintette. Javaslatukra tette le az esküt a polgármester, a rendőrparancsnok. A városi pártvezetőség nagy gondot fordított a városi nemzeti bizottság megalakítására, s ott a kommunisták megfelelő arányának kialakítására. Az üzemekben dolgozó kommunisták és

baloldali munkások pedig aktívan részt vettek azokon a küldöttválasztó gyűléseken, amelyek a nemzeti bizottságba való jelölést fogadták el. Fontos feladatuknak tekintették, hogy a nemzeti bizottságba a legalkalmasabb munkások, alkalmazottak, értelmiségiek kerüljenek a jelölő listákra.

A vállalati, hivatali és egyéb helyeken megválasztott küldöttek közül 1945. január 28-án választották meg a nemzeti bizottság 40 rendes és 20 póttagját. A városi vezetőség arra is gondolt, hogy a különböző termelő üzemek megfelelően kapjanak képviseletet. Ennek is az eredménye, hogy a nemzeti bizottságban 4 rendes és 7 póttag képviselte a bányászatot, 10 rendes és 5 póttag az acélgyári munkásokat, 2 rendes és 1 póttag az üvegyári dolgozókat, 3 rendes és 1 póttag a salgótarjáni tüzehelygyárat. Ezen kívül a Hungária Vállalatot 2 rendes és 1 póttag, a kereskedőket 1 rendes és 1 póttag, az iparosokat 1 rendes és 1 póttag, a polgári társadalmat (az önállókat) 7 rendes és 3 póttag képviselte.²²

Egy pártközi megbeszélésen állapították meg a különböző pártok képviselőinek részarányát a nemzeti bizottságban. A kommunista párt szervezeti ereje, tömegbefolyása akkor már olyan nagy volt, hogy a legtöbb mandátumot ők kapták meg. Az azon napon megtartott nemzeti bizottsági alakuló ülés jegyzőkönyve szerint február 13-án a Kommunista Párt taglétszáma 2384 fő volt.* A kisgazdapárt csak 70 fővel, a Polgári Demokrata Párt pedig csak 50 taggal rendelkezett. A Szociáldemokrata Párt szervezetei ekkor még nem alakultak ki. Erre utal az a tény is, hogy a párt kiküldötte kijelentette, hogy taglétszámukról még hozzávetőlegesen sem tud nyilatkozni.

A pártok különböző képviselői — főleg a Szociáldemokrata Párt — ennek

ellenére a nemzeti bizottságba való részvételt nem a politikai életben betöltött szerepükhöz, szervezeti erejükhez képest kívánták biztosítani, hanem egyenlőségi alapon. A kommunista párt képviselői erőiesen rámutattak, hogy az egyenlő képviselet nem a nemzeti, hanem az igazoló bizottságra vonatkozik. A városi pártvezetőség képviselője nem tartotta helyesnek a Polgári Párt képviseletét sem, mivel azok a „régli reakciós rendszernek is a követői voltak”. Több MKP tag a Szociáldemokrata Párt tagjait bírálta korábbi magatartásukért. Varga Gábor a Szociáldemokrata Párt egyik küldötte elismerte a Kommunista Párt munkáját, eddiggi tevékenységét, megállapította, hogy „azok a legváltásosabb időkben olyan önzetlen tevékenységet fejtettek ki, a város érdekében, amiért a kommunista pártnak csak elismerés járhat.”

E hozzászólás helyesen fejezte ki és tükrözte a város haladó társadalmának véleményét is, megnyugvással és egyetértéssel vették tudomásul, hogy a Kommunista Pártot 13 tag, a Szociáldemokrata Pártot 5, míg a Független Kisgazda Pártot egy fő képviseli a nemzeti bizottságban. A városi felekezetek közül a Róm. Kat. Egyház és a Protestáns Egyházak szintén kaptak egy-egy mandátumot.²³

A Nemzeti Bizottság megfelelő összetételének biztosításáért folyó harc fontos feladata volt, hiszen az abban helyet foglaló választott személyek az államhatalom helyi megbízottjai voltak. A már korábban felszabadult területeken megalakult Nemzeti Bizottságok betöltötték hivatásukat, irányították, vezették a demokratikus újjászületés útját. Városunkban csak úgy, mint megyénk községeiben a Nemzeti Bizottság munkájához nagy segítséget nyújtott Révai Józsefnek a debreceni Néplapban megjelent cikke is, amely felvázol-

ja a Nemzeti Bizottságok legfőbb feladatait és a tennivalók végrehajtásának módját.

Ennek is, valamint a pártmunkások, szervezett dolgozók, volt direktórium tagok tapasztalatainak, valamint annak, hogy a Nemzeti Bizottság vezetői szoros kapcsolatban álltak a Debreceni Ideiglenes Kormánnyal, köszönhető, hogy megyénkben megalakuló Nemzeti Bizottságok is megalakulásuktól fogva a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja alapján dolgoztak. Az 1944. decemberében elfogadott program szerint összefogták a fasiszmus ellen tömörült erőket. Vezető erejük a munkásság volt. Tevékenységük általában politikai jellegű, de sok esetben közigazgatási feladatokat is megoldottak.

Városunk Nemzeti Bizottsága tevékenységében is politikai, hatalmi jellegű intézkedések voltak a dominálók, annak ellenére, hogy sok tekintetben közigazgatási funkciót is betöltött. Munkájában nagy gondot fordított a fasiszta elemek elleni harcra. A március 9-én megtartott ülésen saját kebeléből öttagú bizottságot választott annak megállapításra, hogy a város lakói közül kik tartoznak a „megbízhatatlan elemek” közé.²⁴

A március 17-i keltezésű jegyzőkönyv a városi német fogolytábor fokozottabb ellenőrzésére hívja fel a figyelmet.²⁵ Az április 24-i N. B. ülésen Kilczér Béla polgármester kifogásolta, hogy Róth Flóris nincs letartóztatva.²⁶ Fel szólítja a rendőrség vezetőjét, hogy az összes fasiszta múltú személyt tartóztassa le, s ezeket, valamint a már letartóztatott személyeket a rendőrség április 26-án reggel 9 órakor indítsa el fegyveres kíséret mellett Balassagyarmatra a Népbírósághoz.

Április 25-én őrizetbe is vették ezeket a személyeket. A letartóztatottak között volt Róth Flóris bányaigazgató is.²⁷

A Balassagyarmaton tevékenykedés sok esetben a Kisgazda Párt befolyása alatt álló Népbíróság egyes ítéletei ellen is erélyesen állást foglalt a salgótarjáni Városi Nemzeti Bizottság. A május 5-i ülésen dr. Barra Károly meghívott jogi tanácsadó javasolta ezért a Nemzeti Bizottságnak, hogy a kormányhoz intézett feliratban kérni kell, hogy a balassagyarmati Népbíróság időnként szálljon ki Salgótarjánba és a helyi ügyeket — gyorsított eljárással — itt tárgyalja. Erre annál is inkább szükség van, mert félt, hogy a salgótarjáni tanúk kihallgatására nem került sor az eddigiek folyamán, aminek következtében igen sok vádlottat már eddig is szabadon bocsátottak.²⁸

A Nemzeti Bizottság még február 14-én hoz javaslatot a városban működő 3 párt képviselőiből az igazoló bizottság tagjaiul. A 15 főből a főispánnak kellett volna kijelölni az 5 főből álló bizottságot. A Nemzeti Bizottság — mivel a főispánnal nem tudta felvenni az érintkezést — saját tagjai közül sorsolással megválasztotta a 15 személy közül az 5 főnyi Igazoló Bizottságot március 9-i ülésén.²⁹

Igen nagy gondot fordított a Nemzeti Bizottság a politikai pártok működésének elősegítésére is. Mivel a járás területéről egy-két községben kezdetben panaszkodtak a bírókra és jegyzőkre, hogy nem akarják engedni a pártok működését, a bizottság megbízottat küldött ki az eset kivizsgálására.³⁰

1945. február 20-i határozatában felülvizsgálta a szabályellenesen megválasztott ipartestületi elnök ügyét, a választást megsemmisíti és az ipari területet önkormányzat vezetését 3 tagú bizottságra ruházza. A határozat rendelkezéseit az is indokolja, hogy az elnökké választott és az azóta letartóztatott vezető a nyilasokkal való együttműködésben alaposan gyanúsítható.³¹

Fellépett a munkarend megbontói és az árdragítók ellen is. 1945. április 13-án felkéri a helybeli rendőrséget, hogy valamennyi üzletben tartsanak szigorú ellenőrzést, s ha olyan személyeket találnak, akik a munkából magukat kivonják, azokat utasítsák a munkaügyi hivatalhoz.³² A Nemzeti Bizottság 1945. szeptember 19-én kelt határozatot hozott az árdragítók, feketézők és az újjáépítést szabotálók ellen. Október 29-i ülésükön a gomba módra elszaporodó u. n. „kereskedők” ügyével foglalkoznak.³³

A N. B. eltilti a nyerészkedőket és kinyilvánítja: „aki pedig az országot csak a meggazdagodás színtérének tekinti, nem magyar és nem becsületes.”

Ugyanezen a Nemzeti Bizottsági ülésen megkereséssel fordul a kormányhoz és határozott megtorlást követel az árdragítókkal szemben. „Az árspekulánsokkal szigorú eljárást, súlyosabb esetekben azonnali halált kér eszközölni, mert nem kevésbé bűnösök ezek a nyilasoknál.”³⁴

A Nemzeti Bizottság tevékenységében igen jelentős helyet foglal el különösen tevékenységének első évében: a közellátási szociális kérdésekkel való foglalkozás.

A városi képviselő testület megalakulásáig igen sokat kellett intézkedniök közellátási kérdésekben. 1945. február 21-én az alábbi táviratot intézték az Ideiglenes Magyar Kormányhoz:

„Dálnoki Miklós Béla

Miniszterelnök Úr!

Debrecen

Kétségbeejtő helyzetünk kényszeríti rá, hogy Miniszterelnök Úrhoz fordulva teljhatalmú kormánybiztos kiküldetését kérjük, akinek a legfőbb orosz hatóságokkal hathatós kapcsolatai vannak.

Különb. városunk, iparvállalataival együtt teljes csődbe kerül.

Balanár s. k.

a Nemzeti Bizottság Elnöke

A fenti távirat egy-egy példányát az Iparügyi Miniszternek és az MKPKözponti Bizottságának is elküldték.

Az egészségügyi és kulturális- ideológiai szervezeti kérdésekkel is sokat foglalkoztak.

A szociális- egészségügyi terület leginkább a lakosság testi épségének megóvását legjobban fenyegető élelmezési és segélyezési kérdésekre korlátozódott. A Nemzeti Bizottság II. hó 14-i ülésén javasolja az élelmezési és segélyezési akciók megindítását. (Egyes Nemzeti Bizottsági tagok — helytelenül — a Nemzeti Segélyakciót kereskedelmi szervvé akarták átalakítani. (A Nemzeti Segélyakciók keretében kívánták kiosztani az első szállítmányt is (80 vagon élelmiszer), amelyet az Ideiglenes Kormány fog kiutalni a városnak, a Nemzeti Bizottság kérésére.

Határozatot hozott arról is, hogy a salgótarjáni gyárak a szabadforgalomban eladott számlaértékének 20%-át kötelesek a Nemzeti Segélyakciónak átutalni.³⁵

Igen sok gondot okozott a Csehszlovákiából kiutasított emberek élelmezése és lakással való ellátása is. A segítségadás nehézségekbe ütközött, mert a legtöbb esetben lakások és élelmiszer helyett csupán jótanácsokat tudtak adni.

A kulturális- ideológiai területtel csak igen korlátozott mértékben tudtak foglalkozni. A munka megindításáért folytatott küzdelemben a konszolidációban nagy szerepet kapott a Nemzeti Bizottság egésze alatt működő „Munkás” c. hetilap. Blanár Sándor a Nemzeti Bizottság elnöke N. B. áprilisi ülésén tájékoztatta a tagokat a „Munkás” c. hetilap kezdeti tevékenységéről,

a szerkesztő bizottság munkájáról. Kezdetben a lapot a rendőrség cenzurálni akarta, de az ezzel kapcsolatos válasza a rendőrség lemondott erről. A lap finanszírozásához a Városi Képviselő testület is hozzájárult negyedévenként 6.000 P-vel.

Igen sokat tett a Nemzeti Bizottság az iskolák helyreállítása érdekében is. A február 28-i Nemzeti Bizottsági ülésen arról számolnak be, hogy az iskolákat közmunkával hozták rendbe, az ülés napján a tanítás már folyt. A Nemzeti Bizottság felkérésére a bányászok elvállalták, hogy az iskolák fűtését vasárnapi széntermelésből fogják biztosítani. A Nemzeti Bizottság Őrsi Károlyt bízza meg az összes helybeli iskolák feletti tanfelügyelői teendők el látásával. Őrsi Károly a helybeli gimnázium és kereskedelmi középiskola igazgatója, tanfelügyelő a Debrecenből kapott instrukció alapján kezdte meg munkáját.

A város későbbi sorsára is jelentős határozatot hozott a Nemzeti Bizottság 1945. augusztus 8-án. A Városi Nemzeti Bizottság úgy döntött, hogy az iparmedence 45.000 főnyi munkástömegének szellemi felemelkedését szolgálja, ha döntést hoz a gimnázium áthelyezéséről a csendőriskola épületébe. Az ott működő rendőrséget az u. n. kislaktanyába helyezi el. A határozat indoklása: „A Nemzeti Bizottságnak így kellett határozni, mert a felszabadult munkásrétegekben, a tanulási és tanítási vágy elemi erővel jelentkezik, továbbá a felvidéki magyar iskolák pótlására, a legénynevelés kérdésének megoldására feltétlenül szükséges ebben a határvárosban egy modern középiskola létesítése és méltó keretben való elhelyezése.³⁸

Nagyon pozitív állást foglal a Nemzeti Bizottság a szénzünettel kapcsolatban is. „Nem lehet megengedni, hogy a salgótarjáni szénmedencében az is-

kolák bezáródjanak. Minden szülőnek érdeke, hogy gyermekeik zavartalanul továbbtanulhassanak.” Felkéri a szak-szervezet elnökét is, hogy járjon el az ügyben. A Nemzeti Bizottság reméli, hogy megértik a helyzetet és „még keményebben dolgoznak mint eddig.”

A Nemzeti Bizottság elnöke május 5-i ülésén olyan helyes javaslatot tesz, amellyel még ma is adósak vagyunk és csak most történik ebben előrelépés — hogy a partizánharcok emlékére emlékművet kell állítani.³⁷

A Nemzeti Bizottság javaslatot terjeszt a Képviselő Testület elé az utcanevek megváltoztatásáról. Kéri, hogy az utcákat, magyar demokratikus szabadsághősökről nevezzék el.³⁸

Több demokratikus mozgalom és ifjúsági szervezet kérte az időben a Nemzeti Bizottságot, tegye lehetővé működésüket.³⁹

1945. április 24-én a város polgármestere bejelenti, hogy működésbe léptek a közigazgatási szervek, a Nemzeti Bizottság többé ilyen kérdésekkel ne foglalkozzon, utalja azt a polgármester hatáskörébe tartozó közigazgatásnak.⁴⁰

A fent vázoltak is mutatják, hogy a felszabadulás első hónapjaiban létrejött városi Nemzeti Bizottság, mint a legfőbb helyi hatalmi szerv méltóan képviselte az átalakulásban érdekelt társadalmi osztályokat, rétegeket, biztosította demokratikus forradalom végigvitelét, kedvező lehetőséget nyújtott a forradalom szocialista szakaszába való áttéréséhez városunkban is. A Nemzeti Bizottságok munkájáról Balázs Béla történész által adott értékelés városunkra is teljes mértékig jellemző: **... csak a legnagyobb elismeréssel lehet méltatni szerepüket, azt a hatalmas országépítő munkát, amelyet a Nemzeti Bizottságok becsületos demokráta tagjai népi demokráciánk létrehozásában és megszilárdításában kifejtettek. A Nemzeti Bizottságok azért**

tudták betölteni hivatásukat, azért válhattak a nép akaratának, törekvéseinek megtestesítőivé, mert többségükben elejétől fogva a kommunisták, a helyi kommunista pártszervezetek vitték a vezető szerepet, a nép érdekeit szolgáló javaslataikkal, kezdeményezéseikkel maguk mellé állították a Nemzeti Bizottságok többségét.⁴¹

A demokratikus átalakulás viszonylagos gyors menete azért is volt első-sorban erőteljes, mert városunk dolgozóinak jelentős többsége bízott a tör-

ténelmi átalakulás vezető erejében, a Magyar Kommunista Pártban, mert annak szavai és tettei egyaránt a dolgozó nép felemelkedését célozták. A párthoz való hűségükről az 1945/47-es, valamint az ezután következő választásokon, a szocializmus építése idején éppúgy meggyőződhattünk, mint most a 20. évfordulóra emlékezve, amikor pártunk és népünk egységbe forrva dolgozik az emberek boldogulásáért, népünk jólétéért, a szocializmus teljes felépítéséért.

Forrásmunkák

- 1 Pest- Nógrád megyei Levéltár. Acélgári ügyek. A Hadiüzemi parancsnok napi-parancsa, 1939. szept. 6.
- 2 A Salgótarjáni Iparvidék. 1962. Szerkesztette: Dr. Gajzágó Aladár. 272 oldal.
- 3 Pest-Nógrád megyei Levéltár. Salgótarjáni Acélárugyár Iratai. 1941. okt. jelentés.
- 4 A Salgótarjáni Iparvidék 1962. Szerk.: Dr. Gajzágó Aladár. 274. oldal.
- 5 Pest- Nógrád megyei Levéltár, Salgótarján város közgyűlési jkv. 1945. II. 24. 4. o.
- 6 Szakmár Rezső visszaemlékezése. Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeum Adattára.
- 7 Varga Albert visszaemlékezése. Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeum adattára. A Munkástanács 11 taggal alakult. Később a rendezettebb körülmények között a Munkástanács átalakul üzemi bizottsággá. Kardos István volt az első Ü. B. elnök.
- 8 Párttörténeti Archivum: Becskei György és Jakab Zoltán feljegyzése.
- 9 U. o.
- 10 Gáspár János visszaemlékezése. Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeum adattára.
- 11 Varga Albert visszaemlékezései. Nógrád megyei Munkásmozgalmi Múzeum adattára.
- 12 P. Arc. B. Gy. és J. Z. feljegyzése.
- 13 Varga Alber visszaemlékezése. N. M. M. adattára.

- 14 Vincze János visszaemlékezése. N. M. M. adattára.
- 15 P. Archivum B. Gy. és J. Z. feljegyzése.
- 16 Pest- Nógrád megyei Levéltár. V. Nemzeti Bizottság jkv. 1945. II. 14.
- 17 P. Arc. B. Gy. és J. Z. feljegyzése.
- 18 U. o.
- 19 Pauchli Rudolf visszaemlékezése. N. M. M. adattára.
- 20 Gáspár János visszaemlékezése. N. M. M. adattára.
- 21 Becski György és Jakab Sándor: A pártszervezés tapasztalatai Nógrád megyében. Párttörténeti Közlemények. A pártot területi elvek alapján szervezték újjá. A városi pártvezetőség volt később a járási- megyei párt vezető szerve is.
- 22 Pest- Nógrád megyei Levéltár. Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve. 1945. I. 28.
- 23 U. o.
- 24 U. o. 1945. március 9.
- 25 U. o. 1945. március 17.
- 26 U. o. 1945. március 24.
- 27 U. o. 1945. április 25.
- 28 U. o. 1945. május 5.
- 29 U. o. 1945. március 9.
- 30 U. o. február 14.
- 31 U. o. február 20.
- 32 U. o. április 13.
- 33 U. o. szeptember 19.
- 34 U. o. szeptember 19.
- 35 U. o. február 14.
- 36 U. o. augusztus 8.
- 37 U. o. május 5.
- 38 U. o. augusztus 8.
- 39 Pest- Nógrád megyei Levéltár. Nemzeti Bizottság jegyzőkönyve. 1945. április 6.
- 40 U. o. április 24.
- 41 Tanulmányok a Népi Dem. Tört.-ből: A Nemzeti Bizottságokról.
- * Ebben a környező községek párttagsága is benne szerepel.